

# Jututamise meetodist laste rändelugude uurimisel<sup>1</sup>

**Pihla Maria Siim**

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna  
folkloristika nooremteadur  
pihla.siim@ut.ee

**Teesid:** Kirjeldan artiklis jututamise meetodit (*storycrafting*) ning selle kasutamisel saadud kogemusi Eestist Soome kolinud perede laste rändelugude uurimisel. Viisime Soome lasteaedades ja koolides läbi joonistamis- ja jututamissessioone 3–14aastaste lastega. Meetodi kohaselt palutakse lastel välja mõelda lugu, ja uurija kirjutab selle üles täpselt nii, nagu lapsed räägivad.

Kuigi tegemist on laste ja uurijate koostöös tekkinud fantaasiarikaste jutustustega, tuginevad lood olulisel määral laste endi kogemustele ja tähelepanekutele. Teisalt näitavad lood seda, milliseid olukordasid suudavad lapsed ette kujutada; milliseid emotsioone ja unistusi nad lugudes kirjeldavad. Teinekord on just väljamõeldud loo abil kergem väljendada oma soove ja tundeid. Artikli eesmärk on ühelt poolt nimetatud valimi põhjal hinnata jututamise meetodi otstarbekust laste rändelugude uurimisel ja teisalt saada ülevaade laste lugudes esinevatest korduvatest motiividest, stiilivõtetest ja väljendusviisidest.

**Märksõnad:** fantaasia, joonistamine, jututamine, lapsed, meetodid, migratsioon, tunded

## Sissejuhatus: miks laste uurimine on oluline

Perede kolimine sünniriigist teistesse riikidesse parema ja turvalisema elu nimel on ühiskonna kasvava mobiilsuse tingimustes üha enam levinud ja globaalsete mõõtmetega nähtus. Laste tulevik ja heaolu on üks põhjuseid, miks vanemad – peredega või ilma – teise riiki kolivad või seal töötavad (Coe *et al.* 2011: 3–5, 11). Lapsevanemate sooviks on võimaldada perele ja eelkõige lastele paremat, kindlustatud tulevikku. Eestist käib Soomes tööle kümneid tuhandeid töötajaid. Eesti rahvastikuregistri andmetel oli 2019. aasta juulis Soomes elukoht umbes 52 400 Eesti kodanikul. Peale nende oli registris umbes 18 500 eestlast, kellel oli sideaadress Soomes. Kui vanemad otsustavad töökohavahetuse tõttu teise riiki kolida, siis vahetab kodumaad tihtipeale ka laps. 2016. aasta lõpus elas

Soomes 15 716 Eestist pärit perekonda, kus vähemalt üks abikaasast või ainus vanem on sündinud Eestis (Suomen virallinen tilasto 2017).

Erinevas vanuses lastel on Soome kolimisest ja hargmaisest elust kahe riigi vahel oma arusaam, kuid pahatihti jäävad nende rändekogemused uurimismaterjalina tahaplaanile. Hoolimata suurenenud tähelepanust mikrotasandi nähtustele migratsiooniuurijate seas, kohtub ka nende hulgas mõnikord jätkuvalt suhtumist lastesse nagu pagasisse, kes reisib perega kaasa, aga kelle agentsus, kogemused või tunded jäävad teadlaste uurimisfookusest välja (Dobson 2009: 356). Laste kogemused hargmaisest elust väärivad siiski tähelepanu, sõltumata sellest, kas nad ise rändavad või liiguvad ainult nende vanemad. Ka lastel on õigus oma lugu luua ja esitada, õigus olla ära kuulatud, ning jutustades määratleda oma suhet neid ümbritseva ühiskonna ja kultuuriga<sup>2</sup>. 2012–2014 aastatel uurisime rahvusvahelise töörühmaga laste rändelugusid projektis “Üle piiride liikuivad perekonnad: migratsioon Euroopas laste vaatevinklist”<sup>3</sup>. Eesmärk oli jõuda selleni, kuidas lapsed mobiilsust tõlgendavad ja sellest aru saavad. (Assmuth *et al.* 2018; Siim & Assmuth 2016.)

Kui tollal alustasin lastega töötamist, jõudsin peagi küsimuseni, kas laste uurimiseks on vaja teistsuguseid meetodeid kui täiskasvanute uurimiseks. Lapsekesksed meetodid lähtuvad enamasti sellest, et lapsed on aktiivsed tegutsejad, kelle vaatevinkel on kuigivõrd teistsugune kui täiskasvanutel. Lapsekesksete meetoditega kaasneb siiski oht käsitleda lapsi eraldiseisva “hõimuna”. Ent ümbritsevad ühiskondlikud ja majanduslikud protsessid mõjutavad igal juhul lapsepõlve, ning lapsi ei saa sellepärast vaadelda eraldiseisva grupina (Zeitlyn & Mand 2012: 990–991). Sellest lähtudes otsustasin ka mina teha intervjuusid mitme sama perekonna liikmega ning vaadelda lapsi ühiskonna ning eelkõige hargmaiste perede samaväärsete liikmetena. Intervjueeritavate hulgas oli lapsevanemaid, samuti lapsi vanuses 6–12 aastat. Osad intervjuud lastega on tehtud nelja silma all, aga mõnikord intervjueerisin lapsi nende enda soovil nende vanemate juuresolekul. Laste vanematest oli abi laste toetamisel ning lisaküsimuste sõnastamisel, aga vahel nad siiski suunasid last liialt või lausa segasid intervjuud (vt Siim 2017).

Kogemused laste rändelugude uurimisel osutasid sellele, et eriti nooremate laste puhul ei pruugi ainult intervjueerimine olla kõige parem meetod laste vaatevinklini jõudmiseks. Sobivate, avatud küsimuste välja mõtlemine ja lõdvestunud õhkkonna loomine oli minule kui uurijale paras väljakutse. Tundus, et lastel oli mõnikord raske panna oma kogemusi sõnadesse, nad vastasid küsimustele lühidalt või tundusid väsivat kiiresti. Lisaks jäi tunne, et lapsed pole tihti kuigi altid meenutama minevikku, vaid elavad pigem hetkes, orienteerudes tulevikku.

Lisaks intervjuudele kasutasin ka teisi meetodeid: osalusvaatlust, joonistamissessioonide läbiviimist 4–8 lapsega ning joonistamise ajal toimunud vestluste kirjapanemist. Palusin lastel joonistada esiteks seda, mida nad Eestist igatsevad või mis neile on Eestis käikudest meelde jäänud; ja teisalt seda, mis neile Soomes meeldib. Viimane osutus tunduvalt raskemaks ülesandeks.

Minu kogemus näitas, et joonistamise ja sellega kaasnenud spontaansete vestluste käigus võivad lapsed vabamalt kui intervjuudes kõneleda uurimuse vaatevinklist olulistel teemadel. Lastel käivad joonistamine ja jutustamine tihti koos ning tähendavad ühtlasi ka koos tegemist: nad kutsusid teinekord ka mind abiks joonistama. Nagu Susanna Kinnunen on märkinud, liiguvad lapsed kergesti erinevat tüüpi jutustamislaadide vahel, ning uurija roll mittesekkuva kuulajana võib tunduda nende jaoks võõras (Kinnunen 2015: 39; Viljamaa 2012: 84). Rühmas töötades tekib laste vahel tüüpiliselt vestlusi, kus lood ja kogemused täiendavad üksteist. Joonistamine võib aidata kaasa vestluse tekkimisele ning usalduse saavutamisele (Kinnunen 2015: 41). Teisalt sain aru, et seda tüüpi joonistussessioone ja vestlusi võiks ideaalis korraldada kahekesi: üks läbiviijatest saaks keskenduda jäägitult lastele, rääkida nendega, lüüa kaasa, vajadusel abistada, ning teine hoolitseks märkmete kirjutamise eest. Uut projekti planeerides võtsime plaani kahekesi läbiviidavad välitööd ning soovisime proovida perega Soome kolinud lastega ka jututamise meetodit.<sup>4</sup>

## **Jututamise meetodist ja selle rakendamisest**

Jututamise meetodi (inglise keeles *storycrafting*, soome keeles *sadutus*) löid soome kasvatusteadlased 1980. aastatel selleks, et paremini jõuda laste mõtete ja vaatenurkadeni (Riihelä 1999; Karlsson 2003). Meetodi puhul lähtutakse arusaamast, et tuleb kuulata, mida ja kuidas lapsed ise räägivad, andmata hinnanguid lapsele, tema ideedele, mõtetele või oskustele. Lapsed saavad valida ise oma sõnu, joonistusi ja vajadusel ka tegusid, et end väljendada. Esialgul arendasid meetodit koolipsühholoogid, et muuta laste ja täiskasvanute vahelist suhet võrdsemaks. 1990. aastate lõpus kasutati meetodit *Storyride* projektis erinevates Soome piirkondades arendamiseks täiskasvanute oskusi kuulata last koolieelsetes lasteasutustes, koolides, polikliinikutes, raamatukogudes ja huviringides (Karlsson 2013: 1111).

Meetodi kohaselt palutakse lastel välja mõelda lugu, ja täiskasvanu kirjutab selle üles täpselt nii, nagu lapsed räägivad. Seejärel loetakse kirjapandud lugu lastele ette ja küsitakse, kas nad tahavad midagi lisada või ära võtta. Jututamise meetodit kasutanud uurijad on ühelt poolt analüüsinud lugude sisu: millest lapsed räägivad, millest nad vaikivad, kuidas nad räägivad nt sõprusest,

surmast, heaolust. Teisalt on pööratud tähelepanu ka lugude vormile, struktuurile, stiilile ja sõnakasutusele ning analüüsitud lugude sündi protsessina ja vastastikusel suhtlusel põhineva olukorrana (vt täpsemalt Karlsson 2013: 1113).

2018. aasta kevadel ja sügisel viisime koos etnoloog Keiu Telvega jututamisessioone Suur-Helsingi piirkonnas. Lasteaedades kohtusime 3–6aastaste ja koolides 7–14aastaste Eestist pärit perede lastega. Kokku osales jututamise-joonistamise sessioonides 66 last. Märkatav osa uuringus osalenud lastest on sündinud Soomes (u 38 protsenti), paljud on kolides olnud lasteaiaaialised (u 48%) ja osa lastest on vahetanud koduriiki juba koolis käies.<sup>5</sup> Kirja pandud 27 loost seitse on lasteaiaaialistelt ning 20 kooliealistelt lastelt. Osalenud koolilapsed olid peamiselt vanuses 7–11 aastat (18 lugu).

Soomes võtsime esmalt ühendust Suur-Helsingi piirkonnas tegutsevate Eestist pärit õpetajatega, ning palusime luba viia läbi jututamist lasteaia või koolis eesti keele tundide ajal. Lapsed viisid koju kaasa vanematele täitmiseks mõeldud nõusolekuvormi ning seejärel jäi lapsevanemate otsustada, kas nad lubavad oma lastel osaleda.

Kui nooremate laste vanemad tulid lasteaeda lapsi tooma või koju viima, avanes mul võimalus meie plaanitud tegevustest ka näost-näku rääkida ning vastata tekkinud küsimustele. Paljudele, kes kohapeal nõusolekuvormi täitsid, osutus kõige raskemaks küsimus Soome kolimise aja kohta. Ilmselt olid paljud pered enne lõpliku kolimisotsuse tegemist mõnda aega reisinud edasi-tagasi kahe maa vahet. Ka mõned kooliealiste laste vanemad võtsid meiega ühendust ja küsisid täpsustavaid küsimusi jututamise kohta. Nii lapsed kui ka vanemad küsisid ka tihti üle, kas raamat ikka ilmub eesti keeles. Lood said kirja pandud eesti keeles – mõnikord tulid vahele üksikud soomekeelsed sõnad – ning paljude osalejate eesti keele oskus oli parem kui soome keele oma. Laste kodune keel oli tavaliselt eesti keel, kuigi mõned lapsed olid kakskeelsest perekonnast ning rääkisid kodus ka näiteks vene või viipekeelt.

Uurimuse tarbeks kohandasime jututamise meetodit pisut. Kuigi see meetod annab lastele jutustamisel vabad käed, huvitasid meid ennekõike rändega seotud lood. Seetõttu innustasime osalejaid välja mõtlema jutustusi lastest, kes on – samamoodi nagu nad ise – kolinud Eestist Soome elama. Palusime lastel jutustada näiteks sellest, kuidas peategelane Soome elama kolis, kuidas ta Soomes kooli läks, mida talle meeldib oma sõpradega teha, millised on tema lemmikkohad, kuidas ta Eestis puhkust veedab, millised on tema jõulud ja mida ta teeb siis, kui ta suureks saab. Mõne loo mõtles välja üks laps, aga tavaliselt korraldasime jututamist rühmas, kus oli kaks kuni neli last. Kui lugu sai kirja pandud, palusime lastel joonistada sinna juurde ka looga seotud pilte. Kahel suuremal (12–14aastasel) lapsel palusime endil kirjutada lood paberile tuleviku teemal: mis saab peategelastest, kui nad suureks saavad – kus nad elavad, millest unistavad.

Laste välja mõeldud lugude ja joonistustega raamatu<sup>6</sup> välja andmine oli algusest peale meie eesmärk ning rääkisime sellest plaanist lastele jututamissessioone alustades. See plaan meeldis lastele väga ning võib-olla suurendas see ka nende osalemise motivatsiooni: üldiselt löid lapsed väga innukalt kaasa. Mõned lapsed oleksid soovinud veel teinekordki meiega jutustama-joonistama tulla. Oma joonistatud pildi oleksid mõned lasteaiaaegsed lapsed soovinud hoopis koju viia, mitte meile anda. Mõnikord jõudsid nad aga joonistada mitu pilti ning said seega ka ühe pildi endaga kaasa võtta. Paar suuremat tüdrukut pildistasid oma joonistusi telefonidega, ning soovisid ka meiega koos fotod jäädvustada.

Kuigi jutustuse alguse (teema) andsime lastele ette, sõltus loo edasine käik lastest endist. Mõni lugu on väga fantaasiarikas, teiste puhul jälle jääb mulje, et need põhinevad rohkem laste endi reaalelulistel kogemustel ja tähelepanekutel. Lood annavad hästi edasi, milliseid detaile lapsed tähele panevad, milliseid vestlusi ja kommentaare nad oma mällu salvestavad, milliseid tundeid omistavad nad omavanustele lastele ning milliseid seiklusi ja millist tulevikku nad ette kujutavad.

Nagu osalejate ja nende vanematega oleme kokku leppinud, avaldame lood ning joonistused ka käesolevas artiklis ilma nende autorite nimedeta.

## **Kogemusi jututamissessioonide läbi viimisest**

Jututamissessioone juhtisime kahekesi ning aja jooksul kujunes välja hästi toimiv tööjaotus. Peamiselt suhtles lastega Keiu. Mina tegin märkmeid ning kirjutasin laste välja mõeldud loo üles.<sup>7</sup> Kui lugu oli laste arvates valmis, lugesin selle nendele ette, pakkudes võimalust lugu muuta või parandada. Tavaliselt lapsed seda võimalust ei kasutanud (vrd ka Karlsson 2013: 1111), vaid soovisid pigem teha juba algust joonistamisega. Mõnikord said siiski mõned detailid parandatud.

Loo alustamise juures kõige keerulisemaks ülesandeks osutus paljudel juhtudel peategelase nime väljamõtlemine. Kõige kergemini meenusid lastele tuttavate ja pereliikmete nimed, mõnikord sooviti anda peategelasele lausa enda nimi. Kui nime välja mõtlemine tundus liiga raske, pakkusime ise ka välja nimesid. Lasteaias kirja pandud lood on tüüpiliselt veidi lühemad kui suuremate laste väljamõeldud lood. Lasteaiaaegsetel me ei palunud loole ise pealkirja välja mõelda, küll aga tegime seda hiljem kooliealiste lastega. Järgneva loo autoriteks on 4–5aastased poisid. Palusime neil jutustada sellest, kuidas üks nende vanune laps kolib Soome.

*Siim tuleb Soome autoga üle mere. Laeval Siim läheb poodi ja ostab seal asju ilma rahata. Lisaks mängib mere sees ja mängutoas ema ja isaga. Laeva peal pole ühtegi inimest peale nende, kõik teised inimesed on juba Soomes.*

*Siim tunneb ennast üksinda, sest vanaema ja vanaisa ei ole kaasas. Muidu tunneb ta ennast hästi. Ta tuli Soome ainult korraks, tegelikult elab ta Eestis. Lasteaias ta ei käi. Siim elab korteris. Siim läheb oma ema ja isaga kummituste majja. Siis lähevad nad koju. Kodus on tal legod. Siimu ema ja isa teevad Soomes kiiret tööd.*

Alustasime jututamissessioonide läbiviimist lasteaias, seega tegime siis ise alles esimesi katsetusi selle meetodiga. Meetod pakkus omajagu väljakutseid, aga tulemused olid väga põnevad. Mõnikord oli lastel raske keskenduda loo väljamõtlemisele. Lugu ja selle väljamõtlemine võis tunduda kas liiga igav või tulemus nii põnev, et tähelepanu hajus. Mõnes grupis, eriti väiksemate laste puhul, esitasime vajadusel lisaküsimusi, kui tundus, et lastel on muidu raske looga edasi minna. Lisaküsimuste puhul proovisime siiski vältida liigset suunamist.

Lasterühmades tekkis teinekord ka vaidlusi, kuidas lugu ikkagi jutustada ja mis peategelasega võiks juhtuda. Sellised erimeelsused said lapsed alati ise lahendatud. Näiteks ühe kolmeliikmelise rühma puhul oli selge, et tegemist on väga jutukate tüdrukutega. Tundus, et kaks tüdrukut tundsid üksteist veidi paremini ning kolmas jäi veidi kõrvale, teised ei võtnud nii hästi tema pakutud ideesid vastu. Teisalt tundus, et tema eesti keel polnud ka võib-olla nii hea kui teistel tüdrukutel, mis võis teha osalemise veidi raskemaks. Üldiselt ei olnud jututamissessioonide eestikeelsus lastele probleemiks, pigem nad rõõmustasid võimaluse üle meiega eesti keeles suhelda.

Kahe 9–10aastase poisi puhul oli tunda, et üks poistest oleks soovinud luua veidi fantaasiarikkama loo, aga teine osalenu oli rohkem “jalad maas” tüüp ning kõik väljapakutud ideed ei läinud läbi. Samamoodi oli järgmist, Jokkeri lugu kirja pannes. Üks poiss pakkus näiteks, et buss võiks tulla Jokkerile kooli järgi ja “tulevad rahapommitajad”, ning et “seal on purjus inimesed ja suitsetajad”, aga teine poiss ütles et ta ei soovi selliseid asju raamatusse. Lugu sai lõpuks kirja järgnevalt:

### **Jokker**

*Autorid: Saastased poisid*

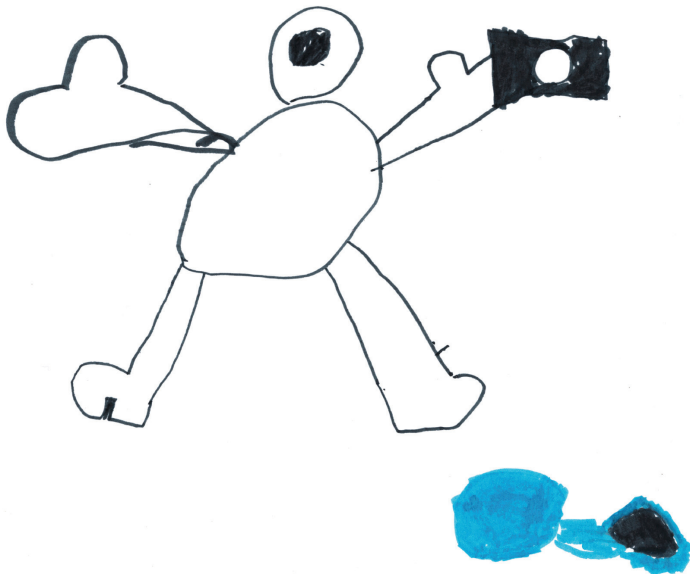
*Üks poiss nimega Jokker kolib Eestist Soome. Ta kolib koos ema ja isaga, nendel on ka kaks kassi ja üks koer. Nad panevad kõik värgid suurde tööbussi, võtavad pool elamist kaasa ja tulevad laevaga Soome. Ainult nugasid ei tohi laevaga tuua. Kaasa nad võtavad riided, legod, jahinoad,*

ja ka sööki, näiteks kokakoolat, kommi ja spagetti. Nad käivad edasitagasi ja saavad vahepeal Eestist asju juurde tuua.

Laevas Jokker võtab alati VIP-kajuti. Kui ta ei võta, siis ta käib laeva peal ringi, aga see talle väga ei meeldi. Talle meeldib Megastariga sõita ja kui ta sinna ei saa, siis ta ei soovi üldse minna. Mega Stari peal on ka kõik tema sõbrad ja mängukonsooli tuba, mis on tasuta, mitte kahe euriga nagu tavaliselt. Laeva peal ta sööb hamburgeri ja krõpse ja ütleb “Head aega, Eesti!” Laevas on tal alati väga tore, Jokker tahaks et laevasõit kestaks kauem kui kaks tundi. Soomes Jokker elab Kulomäel. Esimene, mis ta Soomes näeb, on kuldne maja. See ongi tema kodu. Kõik Nintendod ja asjad on tal juba Soome kodus sees. Eesti kodu oli parem, sest Eesti on ta kodumaa ja seal ta sai vaba olla. Soomes peab koolis käima, aga Eesti kool on tegelikult veel hullem.

Ematuleb Jokkerile kooli järele, teda oodates Jokker mängib telefonis. Ta vaatab telefonist ka vastuseid kodutöödele. Lisaks mängib ta jalgpalli. Soomes on hea, et saab tasuta elektrit ja vett.

Kui Jokker suureks saab, siis ta läheb Soomes politseisse tööle. Eestisse ta tagasi ei koli. Enne surma ta läheb siiski Eestisse ja ta maetakse sinna.



Pilt 1. Autor ütleb, et ta joonistab, kuidas Jokker kosmosesse läheb. Jokker teeb alati pilte. Musta augu lähedal on sinine hüglane.

## Noppeid argielust: laste viis vaadata maailma

Kuigi laste lugude näol on tegemist koostöös tekkinud fantaasiarikaste jutustustega, tuginevad lood siiski olulisel määral laste endi kogemustele, tähelepanekutele ja päriselt sündinud juhtumustele. Teisalt näitavad lood seda, milliseid olukordasid suudavad lapsed ette kujutada; milliseid emotsioone – nii rõõme kui ka hirme – ja unistusi nad lugudes kirjeldavad.

Lapsed on väga tähelepanelikud ja märkavad üllatavaid asju. See tuleb välja ka lapsi intervjuerides, aga lastega grupis vesteldes ning jututamise meetodit kasutades saavad need spontaansed tähelepanekud ehk veelgi suurema rolli.

Järgmise loo Martinist on välja mõelnud kaks 9–10aastast poissi. Loos on korduvaid motiive, mis ühelt poolt huvitaval kombel kirjeldavad argielu ning terve pere kogemusi Eestis, näitavad laste tähelepanuvõimet ning ka seda, kui kiiresti nad võtavad omaks ja kordavad täiskasvanute öeldut. Martini pere “ei taha enam Eestis elada, sest seal on kogu aeg kiire ning peab sõitma tööle ja koju” ning “Soomes saaksid nad rohkem raha ja töö on ka kergem”. Martini pere peab müüma oma Eesti maja maha, sest neil on vaja “osta Soomes asju ja uus kodu”.

*Martin kolib Soome elama koos ema Kessu ja isa Andreasega. Tal on ka õde Mari. Nad ei taha enam Eestis elada, sest seal on kogu aeg kiire ning peab sõitma tööle ja koju. Neil on raske töö ja nad saavad palju raha, aga Soomes saaksid nad rohkem raha ja töö on ka kergem.*

*Martini ema hakkab poemüüjaks, sest ta oskab natukene soome keelt. Tema isa oli Eestis ehitaja ja Soomes saab ta teha sama tööd. Neil on koer ka kaasas, must koer nimega Panter.*

*Nad pakivad kokku oma Eesti maja. Nad panevad kokku telekad, voodid, diivanid, lauad ja toolid. Kapid jäävad Eestisse ja osad mänguasjad ka. Nad müüvad oma Eesti maja maha, sest on vaja raha, et osta Soomes asju ning uus kodu. Natukene kahju on, see oli hea maja. Seal oli palju ruumi ja wifi oli ka tasuta. Soomes peab wifi eest palju maksma.*

*Asjad lähevad reka peale ja reka laeva peale, sõidab alumisele korrusele. Auto on neil ka kaasas ja auto läheb laevas üles korrusele. See Martinile väga ei meeldi, sest see on natukene ohtlik.*

*Soomes hakkavad nad elama korteris, Espoos. Kui nad jõuavad oma korterisse, siis nad näevad, et see on väga ilus. Maja on kuldne. Seda ei taha küll mitte kunagi müüa, see on suur ja kõik mahuvad ära. Koerad on ka lubatud.*

*Seal on narivoodi, Martin magab all ja tema õde Mari üleval. Nad saavad hästi läbi. Nende koer Panter saab ka mõnusa magamiskoha.*



*Martin ja Mari mängivad superpargis, mängivad "Aliast" ja mõnikord käivad ka väljas mängimas. Kui Martin suureks saab, siis jääb ta Soome, sest siin on rahulik ja tema meelest on siin hea elada.*

Täiskasvanute maailm koos rahamuredega on leidnud oma tee laste lugudesse. Ka vestluste käigus rääkisid lapsed tihti rahast seoses kolimise ja reisimisega. Näiteks ütles üks 8aastane tüdruk: "Meie käime [Eestis] üks kord aastas, sest meil ei ole raha, et kogu aeg käia." Lugudes mainitakse tihti ka lemmikloomi, mõnikord ei ole olnud võimalik neid Soome kaasa võtta. Paljudes lugudes on toodud välja ka seda, et Eestis oli jutustajal või loo peategelasel rohkem ruumi, perel oli suurem maja. Siiski on kirjeldatud ka Soome kodu häid omadusi: kahes loos on tegemist lausa kuldsena kirjeldatud majaga.

Lapsed on kirjeldanud detailselt ka laevasõitu, selle häid ja halbu külgi. Mardi-nimelisest poisist jutustavas loos, mille mõtlesid välja viis 5–6aastast poissi, on laevasõidu kohta järgmine lõik:

*Mart on poiss, kes kolis Eestist Soome. [...] Ta ei saa enam Eestisse tagasi. Sest laevad ei sõida nii palju Soome ja Eesti vahet, laevasid on nii vähe. Laeva peal ta magab ja norskab ning mängib kajutis telekamängu. Kui ta tuleb Soome, siis ta näeb esimesena Viking Villet. [...] Soomes ta igatseb kodu, koera ja kassi. Seda sellepärast, et laeva peal ei tohi koera ja kassi olla.*

Ka joonistamise ajal toimunud vestlustes kirjeldasid paljud lapsed oma kogemusi ja rääkisid laevadel toimuvast. Laevasõidu teevad paljudele eriliseks söögikohad ja nendes pakutavad toidud, näiteks friikartulite söömine. "Seal tuleb mänguasi ka. See asi hakkab piiksuma ja siis on söök valmis" (vestlus, 5aastane tüdruk). Lastel on tihti selged eelistused, millise laevaga neile meeldib sõita: mõnele meeldivad kindlad mängukohad või tegevused, nt võimalus istuda "Viking Ville" süles.

*Emma tuleb neljapäeval järele: ta teeb kiiresti oma asjad ära ja siis tuleb mulle järele, lähme sadamasse [...] Siia tuleme tagasi VikingLine'iga, sinna lähme Tallinkiga. Lähme kolmeks päevaks. 16.30 läheb laev. Mamma ja papa on surnud. Eestis lähme issi juurde. Minu kõik eestlased elavad Eestis. (vestlus, 6aastane tüdruk)*

Kirjeldades liikumist Eesti ja Soome vahel on paljudes lugudes põhirõhk detailidel. Lapsed teavad ka seda, kelle juures nad Eestis käivad, aga neil võib olla raskusi erinevate kohtade ja nende omavahelise paiknemise geograafiliselt täpse kirjeldamisega. Tundub, et alati polegi lastele oluline, kas liigutakse ühe riigi sees või kahe riigi vahel (vrd translokaalsuse mõiste). Näiteks teatas üks

6aastane poiss: “Saaremaa, Hiiumaa ja Muhumaa, sellised maad, mis on Eesti lähedal, on Eestimaad.”

Ka joonistustel on lapsed mõnikord kujutanud Eesti ja Soome kodu kõrvuti, justkui nende vahel puuduks vahemaa.



Pilt 2. “See must on batuut, need sinised on basseinid. Ning need kaks maja on Soome maja ja Eesti maja. Pildil on ka vanaema.” (8aastane tüdruk).

Üheks suureks erinevuseks Eesti ja Suur-Helsingi vahel on Helsingi piirkonna suurem multikultuurilisus. Laste endi tähelepanekute ja osaliselt ilmselt ka täiskasvanute kõneldu põhjal figureerivad laste lugudes ka neegrid ning “pruunid inimesed”. “Seal piirkonnas elavad ka zombid ja pruunid inimesed, kes on ise paksult riides ja kelle lapsed on paljad.” (Mardi elu Soomes, loo autoriteks 5–6aastased poisid)

Koolist rääkides lapsed pigem ei andnud hinnanguid multikultuurilise teemaga seoses, vaid kirjeldasid olukorda suhteliselt neutraalselt. Paljud lapsed mainisid, et nende klassis on lapsi erinevatest maadest: “meie klassis on seitse eri maad” (10aastane tüdruk); “mu sõber on hindu, aga ta saab eesti keelest aru” (8aastane poiss). Veidi negatiivsemas toonis mainisid aga mitu last seda, et õpetajatele ei meeldi, kui nad koolis eesti keelt kasutavad. “Kui [mu klassivend] räägib eesti keeles, ma vastan talle soome keeles. Meie klassis

ei tohi eriti enda keelt rääkida. Õpetaja saab vihaseks, kui rääkida salakeeles” (10aastane tüdruk).

Koolikiusamise teema tuli välja paaris jututamise käigus lastelt kirja pandud loos. Järgmine, 6–11aastaste poiste välja mõeldud “Sõbralugu” räägib erineva taustaga lastest ja sellest, kuidas nad sõpradeks said ja üksteist aitasid. Peategelaste kohta öeldakse, et üks on “venelane-soomlane”, teine “eestlane-soomlane”, ja kolmas “tavaline soomlane”.

*Andri on 10aastane ja käib ühes Espoo koolis. Koolis ta õpib matemaatikat, õpib kirjutama ja loeb. Kui on vaba aeg, siis ta mängib sõpradega väljas. Nad mängivad kulli ja jalgpalli.*

*Tal on tüdrukust sõber Alessija, kellega ta sai sõbraks juba lasteaias. Esialgu oli Andri natuke üksik, nagu must lamma. Alessijat kiusati ja Andri läks vahele. Siis nad said sõpradeks. Nad ei ole naabrid, aga elavad üsna lähedal üksteisele, umbes kahe kilomeetri kaugusel. Kui koolis peab paaritööd tegema, siis nad tavaliselt teevad seda koos. Teinekord nad käivad koos HopLopis.*

*Teinekord käib Andri kalal oma vanematega. Talle meeldib ka vanaema ja vanaisaga koos kalal käia, siis tuleb suur vend ka kaasa. Suur vend on 16aastane, ta nimi on Oliver.*

*Andril on ka teine, poisist sõber Oskar. Temaga nad said koolis tuttavaks. Oskar oli uus poiss, kes tuli samasse klassi. Oskarit oli teises koolis kiusatud, siis ta tuli Andri klassi. Teda kiusati ta nime või riiete pärast, oli ka kaklusi sellepärast. Oskari vanemad olid kurvad ja mõtlesid, et saaksid viia ta teise kooli, kus oleks palju parem. Oskar oli ka üksinda ja Alessija pakkus, et võiks teda kutsuda mängima.*

*Mõnikord nad mängivad kolmekesti kulli, tagaajamist ja jalgpalli või käivad üksteise juures külas, isegi öökülas. Siis nad mängivad legode või autodega.*

*Alessija on venelane-soomlane, Andri on eestlane-soomlane, Oskar on tavaline soomlane. Omavahel nad räägivad soome keeles, aga teinekord õpetavad üksteisele ka oma emakeelt. Kui sõbrad tahavad üksteise vanematega rääkida, siis lapsed tõlgivad.*

*Mõnikord nad käivad kõik Andri vanavanematel Eestis külas. Siis nad vaatavad LeiserTV-d ja söövad maiust. Netflixist nad vaatavad “Hirmsat Henryt”. Lisaks nad käivad õues mängimas.*

Lastega vesteldes tuli selgelt välja, et nad on kursis sellega, kuidas asjad (väidetavalt) käivad Eesti koolis ning et neil on ka oma hirmud, miks nad arvavad, et nad ei saaks seal hakkama.<sup>8</sup> “Ma ei oska kirjutada eesti keeles, mitte puhtalt” (vestlus, 11aastane tüdruk); “Eestis on pikemad koolipäevad”, “seal on suured

klassid” (11aastane poiss); “õde käis Eestis koolis, tema kott oli väga raske” (10aastane tüdruk); “siin on kodutöödega nii, et kui ei oska, võid tegemata jätta” (14aastane poiss). Võrreldes Soome kooliga on eesti koolil siiski laste silmis oma eelised: “tegelikult siin koolis pole nii tore, sest siin ei pakuta magustoitu” (9aastane tüdruk). Soomes koolis käimise kõige tähtsam külg tundub olevat sellega kaasnevad sõprussuhted: “Mulle meeldib kool, sest ilma koolita ei oleks sõpru. Kõige parim sõber on Minna. Ta on soomlane” (9aastane tüdruk).

## **Tõsielu ja fantaasia vaheldumine ja põimumine**

Elamus- ja kogemuslugude puhul eeldatakse tavaliselt, et põhinevad reaalselt juhtunud sündmustel, mida vahendatakse kuulajale lugude kaudu. Jutustajate eesmärk on rääkida sündmustest, mis on nendega päris elus on juhtunud. Lood saavad konkreetse kuju siiski selle järgi, kuidas jutustaja neid sündmusi tõlgendab ning mida ta soovib nende lugudega öelda. (Klein 2006.) Laste lugusid uurides pole minu eesmärk olnud tõestada või otsida vastust sellele, mis tegelikult juhtus. Nagu kaasavate meetodite puhul tihti, ei vasta lood kitsastele reaalsuse ja tõe definitsioonidele, vaid avavad pigem seda, kuidas inimesed – antud juhul lapsed – saavad elust aru, korrastavad ning representeerivad oma kogemusi (Veale 2006). Narratiivse uurimuse põhimõtteid jälgides: mind on pigem huvitanud see, mida lapsed mäletavad, mida nad peavad tähtsaks, milline oli nende kogemus antud olukorras, kuidas nad seda väljendavad ning kuidas lugude jutustamine mõjutab nende identiteeti.

Mitte ainult jututamismeetodi puhul, aga ka muudes olukordades lapsi intervjuerides olen täheldanud, et tõestisündinud ja väljamõeldud lood on läbipõimunud. Lapsed vaatavad maailma oma vaatevinklist, ning nende vastustes on palju liialdusi ja lastepäraseid tõlgendusi. Näiteks võivad sama pere liikmete – täiskasvanute ja laste – lood Soome kolimisest olla vägagi erinevad, täiskasvanud ja lapsed mäletavad asju erinevalt. Soome kolimise põhjustest rääkides võivad lapsed tulla välja oma tõlgendustega, kui täiskasvanud seda neile ei seleta või kui nende pakutud versioonid lapsi ei rahulda. Näiteks ütles mulle üks 7aastane poiss: “Ma tean küll, miks me Soome kolisime. Meil oli hoovis üks kuri koer, keda me kõik kartsime.”

Jututamise meetodit kasutades andsime aga teadlikult lastele võimaluse fantaseerida: nad ei pidanud rääkima oma kogemustest minavormis. Mitme loo puhul on siiski selge, et lapsed toetusid neid välja mõeldes vähemalt osaliselt oma kogemustele. Seda kinnitasid ka meie vabas vormis vestlused enne või pärast jututamissessioone: laste ja nende jutu peategelaste kogemustel oli tihti selgeid kokkupuudepunkte.

Ühe loo puhul itsitasid selle välja mõelnud tüdrukud omavahel, sest, nagu nad seletasid, loo peategelasteks olid üks tüdrukutest ning temasse armunud poiss. Loos mõtlesid nad välja, mis peategelastega edasi juhtuma hakkab.

Teise, 10–11aastaste tüdrukute välja mõeldud “Raili loo” peategelane elab Soomes oma emaga, kuna ema palk on väike. Raili isa elab Eestis – täpselt samamoodi on olukord ka loo autoritel. Loo peategelased Raili ja tema sõbrannad sooviksid tulevikus Eestisse kolida – nagu ka üks loo autoritest. Teine autor aga ütles, et tema pere võiks hoopis Hispaaniasse minna: “Meie lähme Hispaaniasse ja see on õnn.”

Loo “Mardi elu ja tore Eesti” autoriteks on 9- ja 10aastased poisid. Loo peategelane Mart on kümneaastane, ja elab “rivikas” (ridaelamus). Üks poistest räägib, et ka tema pere unistab ridaelamusse kolimisest ja koera võtmisest. Lisaks kinnitab ta, et tunneb samamoodi kui loo peategelane Mart: “Isegi mul on [Eestis] rõõmsam tunne. A ma käin mõnikord vanaisal ja vanaemal külas.” Ta kirjeldab Eestist Soome tulekut nii: “Mul Eestist tulles on selline tunne, et ma alati vaatan aknast välja ja *vilkutan* [lehvitan] Eestile ja räägin oma meeles et ‘Tšau, Eesti!’” Poisid otsustavad selle episoodi loo sisse kirjutada.

*Mart on 10aastane poiss, kes elab Soomes. Ta elab rivikas [ridaelamus], kus on väike hoov. Mardile meeldib väljas joonistada, autosid ja loomi. Seal samas rivikas elavad ka tema sõbrad. Mart elab koos ema, isa ja koeraga (haski). Mardil on ka väike õde. Kodus nad räägivad eesti keeles. Sõpradega Mart räägib soome keeles, kuna nad elavad Soomes.*

*Aeg-ajalt käib Mart Eestis, kus vanaema ja vanaisa ka elavad. Eestis nad käivad erinevates huvitavates kohtades, nagu näiteks parkides, koos oma vanematega. Nad käivad ka muuseumides, Mardile eriti meeldib loomade muuseum. Kui ta näeb seal huvitavaid loomi, siis ta joonistab neid kodus. Näiteks võib ta ühendada lõvi ja kotka: pool on ühte looma ja pool teist looma. Lisaks talle meeldivad muuseumid, kus on erinevaid huvitavaid joonistusi. Ta käib muuseumides koos pere ja sõpradega. Emale meeldivad ka muuseumid ja loomad.*

*Mart tunneb ennast Eestis hästi, kuna ta on sealt pärit, ta on sündinud seal. Sellepärast tal on seal rõõmsam tunne. Kui Mart on Eestis, siis ta magab ja elab vanaema ja vanaisa juures. Mardile meeldib seal hoovis ringi joosta ja mängida jalgpalli ja teisi oma mängu. Mõnikord ta mängib õega, teinekord üksinda. Tal on Eestis ka sõpru, mõnikord ta kutsub neid mängima.*

*Kui Mart sõidab Eestist tagasi Soome, siis ta alati vaatab aknast välja, lehvitab Eestile ja räägib oma meeles: “Tšau, Eesti!”*



Pilt 3. Hunt ja draakon. Pildi autor 10aastane poiss.

Osa lugudest on siiski väga fantaasiaküllased ning seosed reaalse eluga pole nii kesksel kohal. Nendes lugudes võib pigem tulla juttu laste unistustest: näiteks kirjeldab 8aastaste poiste lugu “Aleksi lemmikkohad” olukorda, kui peategelane saab taskuraha 100 eurot päevas ega pea käima koolis, vaid saab hoopis tegeleda oma hobidega ja lennata oma lennukiga igale poole.

*Aleksi lemmikkoht on Soome. Sest Aleksi arvab, et Soome on kõige parem riik üldse.*

*Tema vanemad ja vanavanemad on siin. Nad käivad linnas poes, seal Aleksile meeldivad kommid. Linnas on üks pood, kus on ainult komme. Aleksile meeldivad kibedad kommid, mis on pealt kõvad ja sees on kibedat jahu. Neid saab R-kioskist, ta ostab neid ise oma taskurahaga.*

*Aleksi saab taskuraha 100 eurot päevas. Ta ostab jäätist, šokolaadi, PlayStationi ja maja. Aleksil on maja Tamperes, saarel ja Egiptuses. Ta ehitab veel maju saartele, endale ja oma perele. Ta perre kuuluvad ema, isa, vanaema, õde, ussid, hiired, ämblikud ja kilpkonnad.*

*Aleksil on palju sõpru, kellega ta räägib eesti ja soome keeles. Aleksil ei pea käima koolis, aga ta käib ujumas, jalkatrennis ja oma laevaga sõitmas. Tal on selline asi, kus saab mängida jalkat vee peal koos sõpradega. Aleksil on tegelikult lennuk ka, millega saab Eestisse lennata ja igale poole. Vahepeal ta käib lihtsalt lendamas.*

## Tunded ja nendest rääkimine

Jututamise meetodi plussiks on kindlasti see, mida ka Nadia von Benzon on artiklis laste lugude ja fantaasia seoste kohta välja toonud: teinekord on just väljamõeldud loo abil kergem väljendada oma soove ja tundeid. Väljamõeldud lood võivad rääkida uurijale laste ja nende huvide kohta isegi rohkem kui tõesed lood. “Ebatõeste” lugude väärtust ei tohiks seega alahinnata, sest neid vähem väärtuslikuks pidades vaigistaksime ühe osa laste agentsusest (von Benzon 2015: 338).

Väljamõeldud lugudes lapsed tõepoolest räägivad tunnetest teistmoodi, vabamalt. On huvitav jälgida, milliseid emotsioone nad omistavad peategelastele – mida võiksid peategelased laste kujutlustes karta, millepärast võiksid nad kurvad olla ja millest unistada.

Kirjeldatud hirmud võivad olla seotud selliste asjadega, mida lapsed tavaliselt kardavad – olgu nad siis hargmaistest peredest või mitte – nt pimedust või laevasõitu. Nii räägivad 6aastased tüdrukud oma loos, et “Siku kardab magada üksinda pimedas, aga suurena enam ei karda”. 9–10aastaste poiste lugu jälle kirjeldab Martini kõhklusi laeval: “Auto on neil ka kaasas ja auto läheb laevas üles korrusele, see Martinile väga ei meeldi, sest see on natukene ohtlik.”

Mitmed lapsed on kirjeldanud ka kurbust, mida lugude peategelased võiksid tunda seoses Soome kolimisega: “Aga ta on kurb. Emme ja issi lähevad Eestisse” (lugu Markost, 4–5aastased lapsed); “Ta tunneb ennast üksinda, sest vanaema ja vanaisa ei ole kaasas. [...] Ta tuli Soome ainult korraks, tegelikult elab ta Eestis” (lugu Siimust, 4–5aastased poisid); “Mõnikord Soomes tuleb ka Eesti igatsus, aga ta ei räägi sellest teistele” (lugu Madisest, 8aastased lapsed).

Eesti-igatsus on tihti seotud vanavanematega, ning laste ja vanavanemate suhtest ja vanaemade erilisusest räägitakse ka teistes lugudes. Vanaema võib näiteks lubada teha asju, mida kodus ei tohi teha, ning pakkuda soojust ning imehead sööki.

*Annika läheb suvepuhkuse ajal Eestisse. Talle meeldib Eestis olla ja ta vanaema annab palju magusat, kakaod ka. Annikale meeldib, et vanaema ei pahanda ta peale, kuna ta on väga tubli. Annika saab ka juuksevärvi panna pähe. Vanaemal on kutsu ja kiisu: Tessa ja Bella!*

*Annika nii väga tahab minna juba. Eesti ta läheb koos emme ja issi ja kolme vennaga, nad lähevad laeva peale. Nad sõidavad suure bussiga, kuhu kõik peale mahuvad. Vanaema juures ei ole dušši, aga bussis on dušš ja saun ka. Nad võtavad kaasa riideid, mänguasju ja sööke: mahla, kooki ja liha. Kuigi vanaema oskab ka väga hästi süüa teha.*

Laeva pealt ostab Annika vanaemale lillekujulise õhupalli. Siis nad sõidavad vanaema juurde. Nad jäävad autos tuttu, mängivad, käivad duši all, panevad laulu, söövad. Seal bussis ei pea rihmad kinni olema. Annikale väga meeldib see reis.

Vanaemal on ilus vana kodu, mille hoovis on õunapuu ja muru. Vanaemale helistatakse, et nad on juba kohal. Vanema tuleb uksele ja teeb trepil lapsele kalli. (6–7aastaste tüdrukute lugu)



Pilt 4. "Ma joonistan oma Eesti maja. Mul on tegelikult kaks Eesti maja. See on ema sõbra maja. Ma joonistan siia 100, see tähendab et see päike on 100 kraadi, väga soe." (6aastane tüdruk).

Siinkohal oleks ehk asjakohane pikemalt peatuda lool, mille pani kirja üks 12aastane tüdruk. "Lugu Evast" räägib tüdrukust, kes kolis Soome enne kui ta kuuendasse klassi läks. Nagu loo autor, oli ka Eva unistanud alati elust suuremas linnas, kus oleks palju kaubanduskeskusi ja erinevaid trennivõimalusi. Loos oli ka muidu palju kokkupuutepunkte selle autoriga: Eva isa kolis Soome kui Eva oli veel eelkooliealine, kuna Eestis ei olnud nii suurt palka ja ta ei leidnud sobivat töökohta. Oma tunnetest loo autor meile väljaspool jututamissessiooni siiski otseselt ei rääkinud. Eva tundeid ja unistusi kirjeldab ta aga loos detailselt:



[...] *Eva oli alati unistanud elust suuremas linnas, kus oleks palju kaubakeskuseid ja erinevaid trennivõimalusi. Kui Eva isa Soome kolis, oli Eva 6aastane. Eva isa kolis Soome, sest Eestis ei olnud nii suurt palka ja ei leidunud ka töökohta.*

*Eva ei saanud sel ajal veel palju midagi aru. Ta teadis, et ta näeb isa ikkagi vaheaegadel. Eva isa tuli koju umbes korra kahe kuu jooksul. Kui ta isa jälle tööle tagasi läks nuttis ta palju. Ta oleks andnud kõik, et ta saaks oma isa iga päev näha.*

*Kolimine Soome ei olnud aga väga lihtne, kui tal oli sõpru Eestis. Mõned said ta peale pahaseks ega teinud temast eriti enam välja. Mõned aga olid ta sõbrad edasi. [...]*

Eva tuleviku kohta räägib lugu niipalju, et ta õpib Austraalias ning unistab reisimisest. Lapsed kasvataks Eva üles Ameerikas.

Jututamises osalenud lapsed on kirjeldanud sarnaseid isiklikke tundeid mingil määral ka joonistamise ajal toimunud vestlustes, millest sobib näiteks järgmine kõnelus, milles nad kirjeldavad Eesti igatsust:

*“Isa ehitab maja Eestisse. “Kui ta saab maja valmis me kolime sinna. Mu isa elab seal ja ma tahan ka sinna kolida. Seal on nii särav, siin on nii masendav.”*

*“Mul on samamoodi. Tahaksin tagasi minna aga ma ei saa. Ma olen kurb et ei saa tagasi minna... Vanemad ütlesid et ma ise valisin, et siia tulla. Kui me siia tulime, siis ma hakkasin nutma, sest ma kartsin.”*

*“Soome kodus on raske elada, sest koridoris on koera käpajälgi ja inimese jälgi, koristaja ei viitsi koristada” (9–11aastased lapsed)*

Ka artikli alguses tsiteeritud Jokkeri loos toovad autorid välja, et kuigi Jokker elab Soomes kuldses majas, on Eesti kodu siiski tema hinnangul parem, “sest Eesti on ta kodumaa ja seal ta sai vaba olla”. Loo lõpp on samuti märgiline: enne surma läheb Jokker Eestisse tagasi ja lõpuks ta maetakse sinna.

Seoses kahe maa vahel liikumisega on lapsed kirjeldanud kurbust nii ühe kui teise maa suhtes. Järgnevas loos rõõmustab Danil Eestisse kolimise üle, olles samal ajal kurb Soomest äramineku pärast. Teine loo peategelane jälle unistab sellest, et Soome ja Eesti vaheline tunnel teeb kahe maa vahel liikumise lihtsamaks. Paljud jutustamises osalenud lapsed näevad tegelikult tuleviku nii ühel kui ka teisel pool lahte:

*Lastele meeldib Soomes elada. Ükski maa ei ole halb elamiseks. Kõikidele meeldib oma maa, aga nendele lastele meeldib nii oma kodumaa kui ka see, kus nad praegu elavad, ehk Soome.*

*Kui Saara saab suureks, siis ta läheb Eestisse. Valentin jääb Soome. Danil läheb ka Eestisse elama. Seal on kõiki põnevaid töid ja ta pole seal käinud päris ammu.*

*Saara hakkab elama Pärnus, seal elavad ta parimad sõbrad. Eesti on ilus maa ja Pärnus on ilus rand, seal on palju festivale. Saara töötab kohvikus, aga ta teeb kontoritööd ka. Soomes ta käib väga harva, külas oma sõpradel, kes elavad veel Soomes. Kui tunnel tuleb, on lihtne käia ja lapsepõlv tuleb meelde.*

*Danili mälestused on Eestis ja seal on ta sugupuu, sellepärast ta tahab Eestisse kolida. Tal hakkavad pisarad voolama rõõmust, kui ta läheb tagasi, saab jälle olla Eestis. Teisalt: Soomest on ka kurb ära minna, kuigi saab minna koju, kus ta on sündinud. Danil töötab Eestis automüüjana ning mõnikord õpetab eesti ja vene keelt asendusõpetajana. Danil hakkab ka elama Pärnus. (Tüdruk ja poiss; autorid: 9–10aastased tüdrukud)*

Kuigi seoses tunnetega jääb lugudes pigem silma igatsus Eesti järele, on kirjeldatud ka rahulolu Soome eluga. Küsimusele, kus tahaksite suurena elada, vastas üks 10aastane poiss: “Ma elan Soomes, siis on minu meelest rõõmsam. Siin on head tööd ja siin on alati rõõmus.” Ühe 9aastase tüdruku loos meeldib perele käia Eestis külas, aga nad rõõmustavad ka Soome tagasi tulles:

*Nüüd elab pere Soomes oma majas, kus on kaks-kolm korrust ja oma hoov. Nende naabritel on ka kolm lemmiklooma: kaks kassi ja üks koer. Keit ja Eliise saavad nende loomadega mängida, nad saavad naabritega hästi läbi. [...] Mõnikord pere käib Eestis ka. Siis lapsed saavad mängida vanaema lemmikloomadega ja käia mänguväljakutel. Seal käib palju teisi lapsi ka ja seal on lõbus olla. Aga siiski nad on rõõmsad, kui nad tulevad Soome tagasi.*

## **Kokkuvõtteks**

Tagantjärele võib öelda, et lapsed võtsid meid uurijatena nii lasteaedades kui ka koolides äärmiselt lahkelt vastu. Jututamise meetodi puhul oli ehk kõige suuremaks väljakutseks ise lastega avatult kohtuda ning anda võimalus teistmoodi uurimuslikuks koostööks kui varem harjunud olin. Lastele sobis jututamise ja joonistamise meetod hästi. Eriti kooliealised lapsed osalesid aktiivselt ning võib eeldada, et jututamissessioonid sarnanesid mõnevõrra ka laste omavahelisele spontaansetele jutustamisele. Lapsed tundsid ennast vabamalt kui intervjuusi-tuatsioonis, milles uurija esitab neile küsimusi ja nad tunnevad ehk rohkem survet kindlasti vastata ja teha seda hästi või ootuspäraselt. Oma roll oli sellel,

et me mitte ainult ei kogunud materjali oma uurimuse jaoks, vaid eesmärgiks oli anda välja raamat, mida lapsed saaksid ka ise katsuda, vaadata ja lugeda.

Jututamine ja joonistamine meetoditena eeldavad teistmoodi koostööd kui intervjuu. Teadmisi pigem luuakse koos kui kogutakse. Ideaalis pakuvad joonistamine ning ka jututamine mooduse ühise ruumi loomiseks ja läbi selle ka kohalolekuks, mis võimaldab anda lapsele aega rahulikuks kohtumiseks ning jutustamiseks, mis toimub tema algatusel (Kinnunen 2015: 42).

Läbiviidud sessioonid andsid kinnitust, et jututamine annab lapsele võimaluse oma kogemuse ja fantaasia kombineerimiseks, kui uurija ei sea selles osas piire ega anna lapse loole hinnanguid. Üldiselt on uurijad seisukohal, et laste arusaam maailmast on pigem dünaamiline ning nad on huvitatud piiride ületamisest ja kujundamisest. Meil on siiski veel vähe teadmisi selle kohta, kuidas nad mängivad piiridega, liikudes verbaalse ning mitteverbaalse, tõelise ja fantaasiamaailma vahel ning selle vahel mis on ja mis võiks olla (Engel 2006: 208–210). Nagu kinnitas ka meie kogemus, annavad jututamise käigus sündinud lood võimaluse piiluda selle mängu sisse, vaadata tõelise ja fantaasiamaailma põimumist, ning tuua laste mõtteid enam ja teisiti kuulda-vale. Teisalt aitavad väljamõeldud lood ning nendega kaasnevad dialogid last oma kogemuste mõistmisel ning iseenda defineerimisel nii individuaalselt kui suhetes teistega (Nicolopoulou 1997).

Saime jututamissessioonide läbiviimise ja nende hilisema analüüsimise käigus kinnitust, et jututamine on sobiv meetod laste rändekogemuste uurimiseks, võimaldades saada lastelt unikaalset ja sisukat teavet rändekogemustega seotud maailmanägemise, unistuste, tunnete, murede, hirmude ja nende väljendusviiside kohta.

## **Kommentaariid**

<sup>1</sup> Artikkel valmis Kone Sihtasutuse (projekti “Liikuv ebavõrdsus: hargmaised pered Eestis ja Soomes”, vastutav täitja Ida-Soome Ülikooli ühiskonnapoliitika professor Laura Assmuth) ning Eesti Teadusagentuuri (PUT PSG48, vastutav täitja dr Elo-Hanna Seljamaa) toel. Täna retsensente asjatundlike nõuannete ja kommentaaride eest.

<sup>2</sup> Vrd idee narratiivsest ja/või vernakulaarsest pöördest, mis on toonud kaasa lugude olulisuse tajumise nii teadlaste kui tavainimeste seas (Goldstein 2015).

<sup>3</sup> Kone sihtasutus, vastutav täitja Ida-Soome Ülikooli ühiskonnapoliitika professor Laura Assmuth.

<sup>4</sup> Projekti kohta saad lähemalt lugeda lehelt [estfinblog.wordpress.com](http://estfinblog.wordpress.com). Soovin tänada oma kolleegi Keiu Telvet, kellega koos viisime läbi jututamise- ja joonistamissessioone ning panime kirja lood, mille põhjal ka see artikkel on sündinud. Suur tänu ka lugude ja joonistuste autoriks olnud lastele ning nende vanematele ja õpetajatele, kes võimaldasid meil lastega koos töötada.

- <sup>5</sup> 14,2 protsenti osalejatest on kolinud Soome kas kooliealisena või pole nende vanus kolimise ajal teada.
- <sup>6</sup> Raamatus “Minu kaks kodumaad” (Siim & Telve 2019) oleme liigitanud lastega kirja pandud 27 lugu nelja osasse järgnevalt: 1) Läksime Soome elama (Kaks kodumaad); 2) Sõbrad; 3) Eestis külas; 4) Soomes, Eestis või kuskil mujal? (Tulevik). Lisaks lugudele avaldasime raamatus lühikesi intervjuutsitaate ning laste joonistusi. Iga loo juurde on lisatud ka küsimusi, mis loodetavasti aitavad lastel oma mõtetest ja tunnetest täiskasvanutega rääkida.
- Lugusid on muudetud võimalikult vähe, aga mõnes loos vahetasime peategelase nime või eemaldasime mõne loosse lisatud detaili (nt aadressi), kui tundus et neil võib olla liiga otsene seos laste lähedaste või sõpradega.
- <sup>7</sup> Helisalvestusi lugudest ja vestlustest pole tehtud.
- <sup>8</sup> Vrd vanemate arvamused: just kooli tõttu nad ideaalis ei sooviks perega elukohariiki vahetada n-ö poole koolitee pealt (Siim & Assmuth 2016).

## Kirjandus

- Assmuth, Laura & Hakkarainen, Marina & Lulle, Aija & Siim, Pihla Maria (toim) 2018. *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Coe, Cati & Reynolds, Rachel R. & Boehm, Deborah A. & Hess, Julia Meredith & Rae-Espinoza, Heather (toim) 2011. *Everyday Ruptures: Children, Youth, and Migration in Global Perspective*. Nashville: Vanderbilt.
- Dobson, Madeleine E. 2009. Unpacking children in migration research. *Children's Geographies* 7 (3), lk 355–360 (doi: 10.1080/14733280903024514).
- Engel, Susan 2006. Narrative analysis of children's experience. Greene, Sheila & Hogan, Diane (toim). *Researching children's experience. Approaches and methods*. London: Sage publications, lk 199–216 (doi: 10.4135/9781849209823.n11).
- Goldstein, Diane 2015. Vernacular Turns: Narrative, Local Knowledge, and the Changed Context of Folklore. *The Journal of American Folklore* 128 (508), lk 125–145 (doi: 10.5406/jamerfolk.128.508.0125).
- Karlsson, Liisa 2003. *Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karlsson, Liisa 2013. Storycrafting method – to share, participate, tell and listen in practice and research. *The European Journal of Social and Behavioural Sciences* 6, lk 1109–1117. (doi: 10.15405/ejsbs.88).
- Kinnunen, Susanna 2015. Kato, papukaija! Spontaanit piirustushetket lapsen ja tutkijan kohtaamisen ja tiedonrakentumisen tilana. Mustola, Marjaleena & Mykkänen, Johanna & Böök, Marja Leena & Kärjä, Antti-Ville (toim). *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura; Nuorisotutkimusverkosto, lk 35–45.

- Klein, Barbro 2006. Introduction. Telling, Doing, Experiencing. Folkloristic Perspectives on Narrative Analysis. Kaivola-Bregenhøj, Annikki & Klein, Barbro & Palmenfelt, Ulf (toim). *Narrating, Doing, Experiencing. Nordic Folkloristic Perspectives*. Studia Fennica Folkloristica 16. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 6–28.
- Nicolopoulou, Ageliki 1997. Children and narratives: toward an interpretive and socio-cultural approach. Bamberg, Michael (toim). *Narrative Development: Six Approaches*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, lk 179–215.
- Riihelä, Monika 1991. *Aikakortit. Tie lasten ajatteluun*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Siim, Pihla Maria 2017. Püüdlused tabada laste kogemusi migratsioonist. Kästik, Helen & Metsvahi, Merili (toim). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 193–196.
- Siim, Pihla Maria & Assmuth, Laura 2016. Mobility Patterns between Estonia and Finland: What about the Children? Jõesalu, Kirsti & Kannike, Anu (toim). *Cultural Patterns and Life Stories*. Tallinn: Tallinn University Press, lk 273–304 ([https://www.academia.edu/28337192/Mobility\\_Patterns\\_between\\_Estonia\\_and\\_Finland\\_What\\_about\\_the\\_Children](https://www.academia.edu/28337192/Mobility_Patterns_between_Estonia_and_Finland_What_about_the_Children) – 27. juuni 2019).
- Siim, Pihla Maria & Telve, Keiu (toim) 2019 [ilmumas]. *Minu kaks kodumaad*. Tallinn: Helios kirjastus.
- Suomen virallinen tilasto 2017. Vuosikatsaus 2016, Liitetaulukko 8. Perheet puolisoiden/vanhempien syntymämaan mukaan 31.12.2016. *Perheet* [võrguväljaanne]. Helsinki: Tilastokeskus ([http://www.stat.fi/til/perh/2016/02/perh\\_2016\\_02\\_2017-11-24\\_tau\\_008\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/perh/2016/02/perh_2016_02_2017-11-24_tau_008_fi.html) – 27. juuni 2019).
- Zeitlyn, Benjamin & Mand, Kanwal 2012. Researching transnational childhoods. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 (6), lk 987–1006 (doi: 10.1080/1369183X.2012.677179).
- Veale, Angela 2006. Creative Methodologies in Participatory Research with Children. Greene, Sheila & Hogan, Diane (toim) *Researching children's experience. Approaches and methods*. London: Sage publications, lk 254–272 (doi: 10.4135/9781849209823.n14).
- Viljamaa, Elina 2012. *Lasten tiedon äärellä. Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona*. Acta universitatis ouluensis E 129. Oulu: Oulun yliopisto (<http://jultika oulu.fi/files/isbn9789514299940.pdf> – 27. juuni 2019).
- von Benzon, Nadia 2015. 'I fell out of a tree and broke my neck': acknowledging fantasy in children's research contributions. *Children's Geographies* 13 (3), lk 330–342 (doi: 10.1080/14733285.2013.829662).

## **Summary**

# **Approaching children's experiences of mobility using the storycrafting method**

**Pihla Maria Siim**

Junior Research Fellow

Department of Estonian and Comparative Folklore

University of Tartu

pihla.siim@ut.ee

**Keywords:** children, drawing, emotions, fantasy, storycrafting, migration

The article focuses on the storycrafting method and the experiences gained while using it with Estonian children living in the Helsinki metropolitan area, Finland. In 2018, 66 children aged from 3 to 14 years took part in storycrafting and drawing sessions we organized in kindergartens and schools together with ethnologist Keiu Telve. On the one hand, the aim of the article is to estimate the usefulness of the storycrafting method in studying children's experiences of migration, and on the other hand, to give an overview of the recurrent motives, stylistic devices, and ways of expression children used in the stories created during these sessions.

When applying the storycrafting method, the child is asked to tell a story, the researcher writes it down, word by word, and reads it aloud to the child, after which the child may correct the story until he or she is content with the outcome. We have modified the method to a certain extent, i.e., we have worked with small groups, mostly 2–4 children, and given children a certain broad theme for the story, so that the stories told are to some extent related to mobility or transnational way of life.

Although the stories are rich in fantasy and created in collaboration with researchers, they essentially draw on the children's own experiences and observations. The stories combine personal experiences and fantasy in a fascinating way, revealing the kind of situations children consider imaginable. Fictional storytelling may provide an easier way for the children to tell about their personal experiences, wishes, fears, and other emotions. Working in group makes it also possible for children to negotiate their experiences with each other.

During the fieldwork, children received us extremely well both in kindergartens and at schools. Schoolchildren were especially active and keen to participate in the storycrafting and drawing sessions. Presumably the sessions were somewhat similar to children's spontaneous, everyday storytelling situations. Children felt themselves more relaxed than they usually do in interview situations, when the researcher is asking questions and they feel stronger pressure to answer and to do it 'correctly'. Children were also motivated to participate, since they were aware of our plan to publish a children's book. This book contains 27 stories written down during storycrafting sessions, short citations from our field diaries, and drawings made by children. The book is directed to a wider audience, for example, to families with children considering relocation.